

Vincenc Rajšp

MATIJA MURKO (1861–1952)

Rojen je bil 10. 2. 1861 v Drstelji, župnija Sv. Urban – Desternik, umrl je v Pragi 11. 2. 1952.

Bil je literarni in kulturni zgodovinar ter etnolog, po Jerneju Kopitarju in Franu Miklošiču nedvomno eden najbolj znanih slovenskih slavistov v slovanskem in nemško govorečem svetu. Obvladal je večino slovanskih jezikov, poleg južnoslovanskih mu je bila najbolj pri srcu ruščina, ki mu je nekaj časa tudi dajala kruh na ministrstvu za zunanje zadeve na Dunaju. Vendar se ni posvetil ministerialni karieri, temveč znanstveni. Leta 1897 je postal privatni docent za slovansko filologijo na Dunaju, 1902 redni profesor na univerzi v Gradcu, od koder so ga leta 1917 poklicali za rednega profesorja v Leipzig, od tam pa leta 1920 na univerzo v Pragi, kjer je predaval do upokojitve leta 1931. Od leta 1932 do 1941 je bil predsednik Slovanskega inštituta v Pragi, ki ga je soustanovil. Bil je med pobudniki, soustanovitelji in souredniki filološke in kulturnozgodovinske publikacije *Wörter und Sachen*, Heidelberg, 1909. Sodeloval je pri izdajanju slavistične serije »Slavica«, Heidelberg, 1919 ter pri ustanovitvi centralnega slovanskega organa »Slavia«, Praga, 1922, kjer je bil urednik za literarni in kulturnozgodovinski del. Kot profesor novoustanovljene stolice za južnoslovanske jezike in književnosti na Karlovi univerzi v Pragi leta 1920 je tudi znanstveno dejavnost usmeril k Slovanom na Balkanu. Bil je član več evropskih akademij, leta 1908 je postal častni doktor univerze v Pragi, leta 1951 pa ga je za častnega doktorja proglasila Univerza v Ljubljani.

Murko slovanskih jezikov ni le obvladal, temveč je mnoge dežele tudi prepotoval. Tako je v Rusiji bival v letih 1887–1889, na potovanjih po jugoslovanskih deželah pa je preučeval srbsko in hrvaško ljudsko epiko ter snemal pevce. Čeprav Murko ni živel v »domovini«, je ves čas tesno sodeloval s slovenskimi ustanovami, kot je bila Slovenska matica, ter s slovenskimi društvi, kot je Zgodovinsko društvo v Mariboru, katerega soustanovitelj je leta 1903 bil, ter slovenskimi društvi v Gradcu in na Dunaju. Svojo življenjsko pot je Matija Murko opisal v *Spominih*, ki vsebujejo tudi njegovo bibliografijo, ki šteje okrog 313 enot.¹

Murka so zanimali živi jeziki, predvsem pa nastanek knjižnega jezika pri Slovencih kakor tudi srbohrvaščine. Ker segajo začetki teh v čas reformacije in protireformacije, je tema gibanjema posvetil posebno pozornost s študijo »Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven«². Pomen tega dela je najbolje predstavil Joža Glonar v Slovenskem biografskem leksikonu:

Nekako sintezo svojega življenjskega dela, nekak »testament« znanstvenika in rodoljuba je podal v razpravi Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven, v kateri hodita z roko v roki davna preteklost in živa sedanost, znanost in politika. Knjiga ne podaja toliko zgodovine teh idej pri južnih Slovanih, kolikor zgodovino praktičnega udejstvovanja teh idej in njih posledic; iz tega izhaja možnost, da razumemo sekularne pojave mož, kakor so bili Trubar, Križanič, Kašič, in prav nič se ne začudimo, če najdemo v tej vseskozi znanstveno podprti knjigi imeni Krek in Korošec. Poleg vsega je knjiga tudi znanstven program: pregledna sinteza dosedanjih izsledkov. [...] V njej se je najlepše pokazal kot znanstvenik s široko erudicijo in razgledom, poleg tega pa z živim zanimanjem za usodo lastnega naroda in njegovih sorodnikov, ki z besedo in z lastnim zgledom poudarja in izpričuje enotnost slovanske filologije v vsem njenem obsegu, ki pa naj bo v prvi vrsti zgodovinska razvoja duha in idej; v ta namen morajo služiti vse njene panoge, v to

- 1 Izvirna izdaja: *Paměti* (Praga, 1949); slovenska: *Spomini*, po izvirnem rokopisu prevedel dr. Vladimir Murko (Ljubljana: Slovenska matica, 1951).
- 2 Izvirna objava: *Slavia* 4, št. 3–4 (1925–26), 5, št. 1–2 (1926–27), v knjižni obliki: Praga in Heidelberg 1927, 184 strani.

smer mora voditi vse slavistično prizadevanje, pa naj bo že filološko, literarnozgodovinsko ali etnografsko. M. je redke primer slovanskega učenja, ki govori slovanske jezike, ki sta mu v enaki meri znana slovanska preteklost in sedanost, ki slovanskega sveta ne pozna samo iz knjig, ampak tudi iz avtopsije. V inozemstvu znanstveno šolan in vedno v inozemstvu živeč je vendar vse svoje življenje ostal zvest tradicijam idealnega rodoljubnega kroga, ki ga je oblikoval [...]. ([Http://www.slovenska-biografija.si](http://www.slovenska-biografija.si))

V prvih dveh poglavjih Murko predstavi pomen reformacije za Slovence, Hrvate in Srbe. Za Slovence predstavljajo protestantske knjige, od prvih dveh, *Katekizma* in *Abeceđarija*, do posameznih biblijskih tekstov, molitvenikov in pesmaric, obrednikov ter konfliktnih, poučnih in verskih spisov, tudi celotna *Nova zaveza* Trubarja in celotna *Biblija* v prevodu Jurija Dalmatina, zaokrožen opus za takratne protestantske verske potrebe. Slovenci so dobili prvo slovnico Adama Bohoriča ter prvi slovenski slovar – *Dictionarium quatuor linguarum*, ki ga je sestavil in leta 1592 objavil nemški polihistor Hieronymus Megiser. Knjižni jezik slovenskih protestantov je nato ostal v rabi vse do konca 18. stoletja, Japelj in Kumerdej sta se v katoliški *Bibliji* (Ljubljana, 1784–1802) zavestno naslonila na Dalmatina (Murko 1927, 3). Dalje ugotavlja, da reformacija Slovincem ni prinesla samo literature, temveč je tudi sicer prispevala k dvigu kulturnega nivoja s pridigami, cerkvenimi pesmimi in z organizacijo šolstva; po stopinjah reformatorjev pa so krenili tudi jezuiti s slovenskimi pridigami v Ljubljani, Celovcu, Trstu in Gorici. Po zaslugi škofa Hrena, s pridobitvijo dovoljenja rimske »*congregatio inquisitionis*«, je ostala v rabi Dalmatinova *Biblija*, leta 1780 pa jo je izrecno dovolil ljubljanski škof Herberstein in še leta 1820 je Dalmatinovo *Biblijo* – na začudenje mnogih – propagiral novomeški prošt Albrecht (Murko 1927, 6).

Obenem Murko poudari, da je pri Slovencih obstajal velik smisel za razumevanje jezikovne skupnosti južnih Slovanov, tako pri Trubarju kot Dalmatinu in Bohoriču, ki je že v uvodu slovnice opozoril na sorodnost (*Verwandschaft*) slovanskih jezikov (Murko 1927, 8).

Murko pripisuje velik pomen reformaciji tudi v zvezi z južnimi Slovani. Tako je Trubar v svojih delih opozarjal na Hrvate, predvsem

pa skrbel za organizacijo prevodov in tiska v latinici, cirilici in glagolici, da bi novo vero približali prebivalstvu, ki bi te knjige razumelo vse tja do Carigrada. Murko je poudaril tudi Trubarjevo tenkočutnost za knjižni jezik, ki bi bil čim razumljivejši Slovanom na Balkanu, kar bi uresničil z jezikom v Bosni (Murko 1927, 16).

Murka je zanimalo nastajanje knjižnih jezikov med Slovenci in Slovani na Balkanu. Med Slovenci so knjižni jezik ustvarili slovenski protestanti. Med Slovani na Balkanu tega ni opravila književnost protestantov, temveč književnost protireformacije, vzpodbujena iz Rima, kar Murko temeljito predstavi v III. poglavju »Kulturni učinki protireformacije pri Hrvatih, Srbih in Bolgarih« na primeru duhovnika panslavista Jurija Križanića ter v IV. poglavju »Napredek protireformacije v pisavi in utemeljitev enotnega knjižnega jezika« na podlagi dejavnosti jezuita Bartola Kašića.

Protireformacijo je uzakonil Hrvaški sabor leta 1605 in 1609, ko je v nasprotju z Ogrsko sklenil, da na Hrvaškem in v Slavoniji ne dopušča druge vere kot rimskokatoliško. Kljub temu literarni boj proti protestantizmu, sklep o tem je bil sprejet na zagrebški sinodi 1574, ni rodil hitrih sadov: prva katoliška pesmarica je izšla šele leta 1628 (Murko 1927, 26).

Hitrejši, sistematičnejši, je bil boj proti protestantizmu pri ostalih Hrvatih in Slovanih na Balkanu na osnovi papeške protireformacije. Ko so se v Rimu lotili uresničevanja tridentinskih sklepov, so veliko pozornost posvetili Slovanom na Balkanu. Čeprav tega ni mogoče pripisovati izključno nasprotovanju protestantizmu, je to igralo pomembno vlogo. Da so jemali dejavnost južnoslovanskih protestantov v Rimu zelo resno, priča inštrukcija papeža Gregorja XIII. apostolskemu vizitatorju Bonifaciju iz Dubrovnika, škofu v Stonu leta 1582, za pot v Dalmacijo, Hercegovino, Bosno, Srbijo, Hrvaško, Slavonijo, Srbijo in južno Ogrsko. Zahtevala je, da naj posveti pozornost hereziji v teh deželah, ne le v ustni obliki, temveč tudi protestantskim knjigam v cirilici in v hrvaščini, ter o tem poroča. O povezavi med južnoslovansko literaturo reformacije in protireformacije govori tudi nenavaden zunanji znak: večje število glagolskih in cirilskih knjig je bilo v Rimu natisnjenih s črkami

Ungnadove tiskarne v Urachu, ki jih je cesar Ferdinand II. leta 1626 podaril Propagandi fide.

Protireformacijsko dejavnost je Rim podprl z ustvarjanjem možnosti za izobraževanje, ki je bilo poverjeno jezuitom. Leta 1580 je bil v Loretu ustanovljen *Collegium illyricum*, ki se takrat sicer ni uveljavil, 12 gojencev je bilo premeščenih v Rim, vendar ga je papež Urban III. leta 1627 obnovil. Za izobrazbo klerikov s tega področja je bil pomemben tudi *Collegium Germanico-Hungaricum*. V kolegiju je bilo rezerviranih 36 mest za gojence iz Dalmacije, Bosne, Slavonije in Srbije (mišljena je bila tudi Črna gora), medtem ko je bilo 6 mest rezerviranih za Bolgare (Murko 1927, 31). Že v čas druge polovice 16. stoletja segajo poskusi ustanovitve jezuitskega kolegija s semeniščem v Dubrovniku, vendar so temu nasprotovale Benetke in je do uresničitve prišlo šele leta 1635.

Pri teh prizadevanjih so vidne tendence, ki so jih gojili že protestanti: preko »ilirskega jezika« vplivati na področje pod Turki ne le versko, temveč tudi politično. To pa je predvidevalo tudi prevode knjig; tako je Kašič prevedel epistole iz rimskega misala v »dubrovniški jezik«. Upošteva je slabo znanje latinščine pri duhovnikih v Bosni je Propaganda Kašiču poverila prevod rimskega obrednika (*Rituale romanum*) 1640. Tukaj, pod Turki, so opravljali pastoralno delo pretežno frančiškani, številni med njimi pa so prav tako študirali v Italiji. Protireformacijska literatura je bila, prav tako kot reformacijska, namenjena tudi Srbom in Bolgarom. Prvi južnoslovanski bogoslužni knjigi, prevoda duhovnikov Šimuna Budinića iz Zadra in Aleksandra Komulovića iz Splita (bival je v zavodu sv. Hieronima v Rimu), sta izšli leta 1582 (Murko 1927, 38). Nato so bile v 16., 17. in 18. stoletju pri *Propaganda fide* natisnjene številne knjige v latinici, cirilici in glagolici.

Poleg glagolskih misalov, brevirjev in obrednikov, ki so služili cerkvenim potrebam, najdemo tudi kratke katekizme nemškega jezuita Petra Canisija, italijanskega Roberta Bellarmina in španskega Jakoba Ledesmana, življenjepise in legende svetnikov, asketske knjige in molitvenike. V okviru omenjenih del ali samostojno so objavljali poezijo, poleg psalmov tudi verske pesmi. Avtorji teh del, največkrat prevajalci, prireditelji in kompilatorji, so bili doma iz Dalmacije, s kvarnerskih

otokov iz jugozahodne Hrvaške, Bosne in celo iz Bolgarije. Za literarno delo imajo velike zasluge bosanski frančiškani, prvi cirilski tisk izvira iz leta 1611, prvi v latinici iz leta 1613. Ti tiski v ljudskem jeziku predstavljajo veliko časovno prednost pred mohamedanskimi in srbskimi. Nobenega dvoma ni, da gre spodbudo pripisati rimski protireformaciji (Murko 1927, 41). Literarna dejavnost frančiškanov pa ni ostala brez vpliva na pravoslavno in mohamedansko prebivalstvo, saj so bila že ciljno opredeljena prizadevanja po zedinjenju in tako namenjena tudi razdeljevanju med pravoslavnim prebivalstvom. V Rimu so namreč študirali tudi številni pravoslavni duhovniki, ki so po vrnitvi ostali v pravoslavju.

Iz protireformacije pa se, po Murkovem mnenju, ni napajala le nabožna literatura, temveč celotna umetna poezija. Ivan Gundulić (1588–1638), najpomembnejši slovanski pesnik pred 19. stoletjem, je bil pod vplivom rimske duhovne vzgoje (ne jezuitske!) (Murko 1927, 45). Skozi celo stoletje, od Gundulića dalje, sta tamkajšnja literaturo prevečala slovanski in protiturški duh. »Slovanski duh«, ki je označeval veliko sorodnost slovanskih ljudstev in jezikov, so zlasti močno poudarjali humanistični gramatiki (Bohorič) in leksikografi, izpostavljala pa ga je turška nevarnost. Južnoslovanska protireformacija, ki je kot dediščino prevzela duhovna prizadevanja južnoslovanskih protestantov, je z novim zagonom povečevala slovansko preteklost, vendar v luči katolicizma z vidika prizadevanj za zedinjenje vse do Moskve. Številni hrvaški pisatelji so delovali v službi Rima kot poslaniki, škofje in misijonarji. Konec 16. in v začetku 17. stoletja je bil Rim središče katoliških južnih Slovanov, ki je bilo v stiku tudi s severnimi katoliškimi Slovani in uniati Rusini. Kot zanimivo osebnost, ki si je prizadevala za zблиžanje z Rusi, Murko izpostavi Jurija Križanića (1618–1683), ki je študiral v Gradcu in nato v Rimu ter je stremel po misijonski dejavnosti v Rusiji. V ta namen je sestavil memorandum in ga predal kardinalu Antoniju Barberiniju. Pomembno je bilo Križanićevo prepričanje, da Rusov ni mogoče pojmovati kot here-tike in shizmatike, ker da so bili od Grkov zapeljani kristjani. Uradne podpore za svoje načrte v Rimu ni dobil, zato je odšel sam, tam deloval, preživel 15 let v Sibiriji (1661–1676), kamor je bil pregnan, nato še dve leti v Moskvi, nakar je Rusijo zapustil in vstopil v red dominikan-

cev v Vilni. Ker njegovih nazorov glede Rusov tudi tam niso sprejeli, je zapustil tudi Vilno in odšel, na poti je umrl leta 1683 v poljskem taboru pred Dunajem. Murko Križanića označi kot zavestnega soborca protireformacije, ki je ostro nastopal proti heretikom, poimensko proti Luthru in Calvinu, kar je bilo Murku razumljivo, nerazumljiv pa mu je bil tudi Križanićev splošen odpor do Nemcev. Murko Križanićevemu prizadevanju za zedinjenje slovanskih kristjanov pripisuje širši pomen, ki ga je v nadaljevanju zaslediti v primeru škofa Josipa Juraja Strossmayerja, ki pa je Križanića prekosil s tem, da je na vatikanskem koncilu izrekel pogumne besede tudi za protestante (Murko 1927, 58). Čeprav na osnovi protireformacijske vneme, je Murko cenil Križanićeva prizadevanja za širšo povezavo med Slovani, predvsem z Rusi, pri čemer mu rusko pravoslavlje ni predstavljalo posebne ovire.

Četrto poglavje je Murko posvetil vlogi protireformacije pri utemeljitvi skupnega srbsko-hrvaškega knjižnega jezika ter tozadevnim prizadevanjem in uspehom dalmatinskega jezuita Bartola Kašića. Ugotavlja, da je protestantizem posebno skrb posvečal glagolskim tiskom, opuščal cirilske tiske in končal z latinico. V Rimu je bila pot obratna, pričeli so z latinico (1582) in cirilico (1583), medtem ko glagolici niso posvečali večje pozornosti (Murko 1927, 59). V Rimu niso imeli pomislekov glede cirilice, prav tako tudi ne glede črk uraške tiskarne, ki so jih za te tiske uporabljali. Cirilica je bila pomembna tudi zaradi tega, ker so jo ohranjali frančiškani v Bosni.

Po Murkovem mnenju se ima srbohrvaški knjižni jezik za svoj največji in najpomembnejši napredek zahvaliti protireformaciji. Čeprav je bila hrvaška literatura že uveljavljena v čakavskem dialektu Istre, kvarnerskih otokov in severne ter srednje Dalmacije, v katerem so pisali protestanti in pesniki 16. stoletja iz Splita, Zadra in Lošinja, kot so Marko Marulić, Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Petar Zoranić, se je Bartol Kašić (1575–1650) v prvi hrvaški slovnici leta 1604 odločil za jezik v Bosni in ga sprejel za osnovo knjižnega jezika. S tem je ustvaril temelj za skupni knjižni jezik Hrvatov in Srbov. Čeprav gre za silno pomembno in prelomno delo in kljub temu, da je vplivalo na kasnejše gramatike do 19. stoletja, Kašićeve gramatike, kot ugotavlja Murko (1927, 65), kasnejši avtorji

ne omenjajo. Kašić je deloval v duhu upoštevanja pomena živih jezikov pri jezuitih, ki so v rimskem kolegiju ustanovili akademijo ilirskega jezika *Academia linguae Illyrice*, v okviru katere je nastala in izšla Kašičeva gramatika. Kašić je bil posvečen v duhovnika leta 1606 in bil nastavljen za spovedovanje v cerkvi sv. Petra v hrvaškem, slovenskem (*carniolica*) in bolgarskem jeziku. V letih 1609–1612 je deloval v Dubrovniku. Od tam je opravil dve potovanji na Turško, v letih 1612–1613 in 1618–1620, prvo preko Srebrenice in Valjeva v Beograd, drugo v Beograd, kjer se je temeljito seznanil z razmerami slovanov v turški državi. V letih 1620–1634 je bil ponovno v Dubrovniku kot rektor, kjer pa je bil, tako kot tudi prvič s strani oblasti negostoljubno sprejet, med drugim so ga odklanjali tudi zaradi jezika (ker ni sprejel dubrovniškega dialekt). Vseskozi je bil literarno aktiven, izdal je 17 natisnjenih del, medtem ko prevoda celotne biblije v hrvaščino ni uspel natisniti in velja za najpomembnejšega pisca protireformacije (Murko 1927, 78). Namesto čakavščine je sprejel štokavščino, vendar ne dubrovniške, ki je bila dotlej literarno najbogatejša, temveč bosansko, ki je obsegala tudi Hercegovino (Murko 1927, 81).

Poleg Kašiča osnovo srbohrvaškemu knjižnemu jeziku daje še slovar jezuita Jakova Mikalje (Giacomo Micaglia) *Blago jezika slovinsko-ga*³ (Murko 1927, 83).

Ob koncu 17. stoletja je ponovno pričela prevladovati latinščina in je nacionalna literatura v 18. stoletju nazadovala, vendar je bila že utrjena ideja skupnega knjižnega jezika, štokavščine.

Slovinci v Rimu niso bili deležni take pozornosti, saj je njihovo versko življenje potekalo v povsem drugem političnem okolju. Kljub temu je zanimiva Murkova navedba procesa, tudi sodnega (500 pol papirja in 66 strani obsegajoča natisnjena brošura), v katerem so bili za ilirsko nacijo (*Nationis Illyrice*) priznane dežele Hrvaška, Bosna in Slavonija, ne pa tudi Koroška, Štajerska in Kranjska. Problem je bil v tem, da so imeli

3 Murko v opombi navaja celoten naslov v izvirni obliki: *Blago jezika slovinskega illi Slovnik u kome izgovaraju se rječi slovinske Latinski, i Djački / Thesaurus linguae illyricae sive Dictionarium illyricum, in quo verba Illyrice, Italice et Latine reddantur*, labore P. Jacobi Micalia Societ. Jesu collectum. Ex sumptibus sacrae congr. De propag. Fide impressum. Laureti 1649.

romarji »ilirske nacije« iz Dalmacije in Slavonije pravico bivati v hospitalu Sv. Hieronima, ki ga je leta 1453 ustanovil papež Nikolaj V. Slednja pa ni pomenila pokrajine, temveč tudi Slované Hrvaške, Bosne, Istre, Kranjske, Štajerske, Srbije in Bolgarije. Leta 1650 pa je hotel dalmatinski duhovnik Jerko Pastrić na podlagi falzifikata pravico bivanja omejiti le na »ilirsko nacijo«, ko je *Dalmatiae et Slavoniae nationum* v ustanovni listini nadomestil s *seu Illyricae nationis* ter tožbo dobil. Med pričami je bilo tudi devet plemičev s Kranjske ter hrvaška plemiča Nikola in Ivan Drašković, sinova palatina Ogrske, ki so trdili, da je Kranjska slavonska ali ilirska dežela (provincia Sclavonica sive Illyrica) in prebivalstvo »ilirsko«, ker razen Kočevske govori »ilirski« jezik. Vendar je dvanajest sodnikov 24. IV. 1656 odločilo, da Slovenci s Štajerske, Koroške in Kranjske niso del ilirske nacije (Murko 1927, 101).

Murko poglavje zaključuje z ugotovitvijo, da je protireformacija gradila na reformaciji in jo v marsičem preseгла. Kot sijajen (*grossartig*) je označil napredek pri vzpostavitvi za vse balkanske Slované enotnega knjižnega jezika, ki je dejansko ustanovil skupni srbohrvaški knjižni jezik (Murko 1927, 106).

Za nas je zanimivo še V. poglavje, kjer v sumarnem pogledu na reformacijo in protireformacijo poudari odličen dosežek slovenske reformacije, ki je Slovencem v 50 letih dala celotno za verske potrebe neobhodno literaturo, ter odločilno vlogo Trubarja, ki ga imenuje za utemeljitelja slovenske in južnoslovenske reformacije (Murko 1927, 119).

Med južnimi Slováni je bila protireformacija potrebna predvsem v zagrebški škofiji, škofiji Sinj in Istri. Vendar je kajkavsko-hrvaško literaturo, ki jo je ustvarila reformacija, protireformacija tudi tukaj uspešno gojila dalje, predvsem z religiozno-moralnimi deli, bila pa je tudi v kontaktu z dalmatinsko-dubrovniško. V središču te dejavnosti so bili sicer jezuiti v Zagrebu, vendar so tudi Pavlinci leta 1644 izdali pomembno cerkveno pesmarico, po vzoru protestantov (Murko 1927, 128).

V ostali Dalmaciji, kjer so bila »heretična« nagnjenja s strani Beneške republike zatrta v kali, in pod Turki, kjer je bil Rim glede uveljavljanja tridentinskih sklepov prepuščen sam sebi, so bili s podporo predanih jim južnih Slovánov doseženi resnično pomembni in vzpodbudni

uspehi. Predvsem je bila dvignjena dokaj nizka raven verskega življenja kristjanov pod Turki. S pomočjo Rima ali tudi brez so jezuiti in frančiškani ustvarili bogato, sicer z duhom protireformacije prežeto literaturo v latinici in cirilici, v kateri ni manjkalo izpadov proti Calvinu in Luthru. Bosna je v ljudskem jeziku prvič dobila zahodnoevropsko literaturo, ki je bila sicer namenjena katolikom, vendar ni ostala brez vpliva na pravoslavno in muslimansko prebivalstvo (Murko 1927, 129).

Kot najpomembnejši dosežek Murko pojmuje ustvaritev enotnega knjižnega jezika na osnovi »bosanskega«, pravzaprav hercegovskega štokavskega dialekta, ki je izpodrinil čakavski dialekt, ki so ga gojili istrski protestanti in katoliki severne ter srednje Dalmacije in ki je veljal nekaj časa kot južnoslovanski *lingua toscana*.

Velik pomen pripisuje frančiškanom, ki so v svoj kulturni krog pritegnili tudi kristjane v Bolgariji, in tudi glede jezuitov poudarja, da jih ne gre presoјati le negativno, kot je storil pesnik Preradović, saj so opravili izredno pomembno delo za gojenje ljudskega jezika.

V predavanju v Leipzigu je leta 1920 Murko poudaril, da je reformacija s svojo dejavnostjo ustvarila prvi južnoslovanski program, protireformacija in 19. stoletje sta ga razvijala dalje, v 20. stoletju pa se je v veliki meri uresničil.

V šestem poglavju Murko obravnava literaturo o južnoslovanski reformaciji. Kot prvi soliden prikaz označi Schnurrerjevo delo iz leta 1799, *Slavischer Bücherdruck in Württemberg im 16. Jahrhundert*, ter nadaljuje s kritičnim pogledom na avtorje 19. stoletja. Za Dobrovskega, na primer, meni, da ni dojel pomena dela protestantov za Južne Slovane. Pozitivno sodi o delu Jerneja Kopitarja, ki da je s strani protestantov in pravoslavnih po krivici osovražen. Predvsem hvali Kopitarjev odnos do Trubarja in Bohoriča. Čopov tekst pa ni imel vpliva v času, ko je bil napisan za Šafařikovo *Geschichte der Südslawischen Literatur*, ki je bila končana leta 1833 v Novem Sadu, ker je bila natisnjena šele leta 1864, pa še takrat Šafařik ni uporabil celotnega izvrstnega (*vortrefflich*) Čopovega materiala, ki ga je zbral Ivan Kunšič (Murko 1927, 141).⁴

4 Murko se sklicuje na korespondenco med Čopom, Šafařikom in Kopitarjem, ki je objavljena v prvem *Zborniku Slovenske matice* (1899, 100–157), v okviru posthum-

Zelo pohvali dela Theodorja Elzeja, ki si je pridobil neminljive zasluge za preučevanje reformacije pri Slovencih. Moti ga predvsem to, da glede hrvaških prevodov in tiskov preveč v ospredje postavlja Trubarja, zanemarija pa zasluge drugih, kot na primer Konzula in Ungnada. Očita mu tudi, da želi Trubarja preveč prikrojiti nazorom strogih württemberških teologov 16. stoletja, premalo pa upošteva švicarske vplive, in da zaradi pomanjkanja znanja slovenščine ne dojame v celoti Trubarjeve vsebine. Tudi za Ottmarja Hegemanna ugotavlja, da je leta 1908 napisal odlično (*glänzende*) karakteristiko utemeljitelja slovenske reformacije Trubarja, pomanjkljivost pa prav tako vidi v preslabem znanju slovenščine. Ocenil je tudi dela moskovskega slavista, Duvernoisa, Avgusta Dimitza (*Geschichte Krains*), Josipa Grudna, Ivana Prijatelja, *Trubarjev zbornik* leta 1908, Frana Kidriča in drugih.

Murko pomen reformacije in protireformacije predstavlja z vidika medсловanskega zbliževanja in sodelovanja ter z vidika vloge pri utemeljitvi knjižnih jezikov, kjer sta reformacija pri Slovencih in protireformacija pri južnih Slovanih odlično opravili svojo nalogo.

Murkova razprava ni kulturnobojna, protikatoliška niti nacionalistična, čeprav ne gre prezreti očitka nemškimi avtorjem, da je pri vrednotenju Trubarja opazno pomanjkanje znanja slovenščine. Pomena reformacije in protireformacije ni gledal s stališča nacionalnih bojev, ki jih je sam doživljal, niti z vidika kulturnobojnih »*Feindbilder*«¹ svojega časa, temveč z vidika rasti razvoja nacionalnega samozavedanja, jezikovne sorodnosti ter razvoja kulture na osnovi nastale literature. Murko se ne zgraža, ne poudarja zaostalosti in nekulture ljudstva, temveč pomen in dosežke ustvarjanja ter razvoja kulture z vidika literature, ki je slonela na osnovah enotnega knjižnega jezika. To so za Slovence ustvarili slovenski protestanti, za srbohrvaščino pa pripadniki protireformacije.

Čeprav Murko svojega dela ni poimenoval »Evropa reformata«, je to v resnici prikazal. Reformacijo kot evropsko gibanje, ki je bilo podlaga protireformaciji in je s tem zajelo tudi italijanski prostor, ki je z omogočanjem ustanov izobraževanja južnih Slovanov pripomogel, da se je

¹ no objavljenega Kunšičevega dela »Doneski k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci«.

razvil knjižni srbohrvaški jezik, in to ne na osnovi literarno uveljavljenega hrvaškega jezika v Dalmaciji niti ne na osnovi jezika protestantskih piscev, temveč na osnovi hrvaškega jezika, ki ga je govorilo prebivalstvo Bosne in Hercegovine, ki je bilo celo v drugi, Zahodu sovražni državi – Turčiji.

Menim, da je Murkov prispevek za preučevanje reformacije in protireformacije pri Slovencih in ostalih južnih Slovanih temeljnega pomena, žal pa na geografskem področju, ki ga zajema, ni dovolj upoštevan.

Murko je delo napisal v nemščini, saj je problematiko nedvomno hotel predstaviti in pojasniti širši znanstveni in strokovni publiki, ki je takrat še v celoti obvladala nemščino. Vendar je delo tako pomembno, da bi si tudi še po devetdesetih letih zaslužilo prevod v slovenščino in bi moralo v izobraževalnem procesu postati del osnovne slovenske literature za reformacijo in protireformacijo.

VIR

Murko, Matija. 1927. *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*. Praga in Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

[https://doi.org/10.26493/2590-9754.14\(27\)189-200](https://doi.org/10.26493/2590-9754.14(27)189-200)